

מלבד גאוניותו בתורה היה גם בעל מדות, אוהב את הבריות ומקובל על כל שדרות העם, היה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות ובכבוד הראוי לו. ויכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד לה, ובפרט קירב כדרכו בקודש לכל איש ואיש אשר לו ריח תורה (ט). וכמה הצליחו על ידו בתורה וגדיים נעשו תישיים, ואחד מהם הוא הרב הגאון הגדול כקש"ת מוה' יצחק שמעלקיש זצ"ל אבד"ק פרעמישלא, הדריך אותו על מי מבועי חכמתו והאיר לו דרך התורה והנתיב הישר (מ).

אמנם כשנגע הדבר לכבוד שמים, כגון במי שלא רצה לציית לדין תורה וכדומה, לא נרתע רבינו ועמד איתן על דעתו שהכל יקויים כדת וכדין, וכמה פעמים שקפידתו הזיקה למי שלא שמע לו, אולם כאשר הבטיח לקיים ושב ורפא לו. פעם שלח את שליח ב"ד להזמין ברנש אחד, שלא רצה לחלוץ לזקוקתו. ובא לפניו והגאון העתיר עליו דברים שיקיים מצוה האמורה בתורה ושלא לעגן אשת אחיו, והלה התחצף להעיז פנים ברבו, ברבן של ישראל ולא נעתר לפניו, פנה עורף והלך לו, וכאשר אך יצא מבית רבו וירד מהמדרגות אחזתו קדחת נוראה, והתחיל לצעוק זעקה גדולה ומרה כי לא יכול ללכת הלאה, ונאספו אליו המון בני אדם והיו עידי ראייה למה שנעשה, והתחנן לפניהם למהר להגיד להרב כי ימלא את חפצו ויחלוץ לזקוקתו, ובלבד שיסיר ממנו חולי זה, והלכו לספר לרבינו מה שראו ושמעו ושבאו בשליחותו והבטחתו לציית ולחלוץ. והשיב רבינו כי יקבלו ממנו תקיעת כף כי יבא ליום מחר לסדר הענין ושב ורפא לו.

עוד מסופר בת"ח וגדול אחד כי בהיותו אברך חריף ושנון, והיה רגיל לכתוב הרבה ד"ת לרבינו, ופעם אחת לא השיב לו, חזר כמה פעמים ולא נענה, וילדות היתה בו והעיז פניו ברבינו וכתב לו כי אחרי ששלח לו בול (מארקע) להשיב לו הרי גזל בידו, הרב הגאון השיב לו הפעם את הבול (מארקע) ללא אות של כתיבה. אבל מאותה שעה שכח תלמודו לגמרי. והיה כמאן דלא גמר שמעתתא מימיו, עם הארץ, עברו עליו כמה שבועות ולא נזכר מתלמודו, ועלה במחשבתו לא דבר ריק הוא, אין זה אלא כי פגעה בו הקפדתו של אותו גאון מלבוב, וכתת את רגליו ונסע לבובה לקבל נזיפה מאת הגאון, ונפל לפניו וביקש סליחה ומחילה, והגאון השיב לו סלחתי כדברך, ונסע לביתו ותחי רוחו בקרבו כמקדם.

רבינו הקים כמה בתי כנסיות בעירו (מא), לפי רוחו של כל אחד להמשיך בני עירו לתורה ועבודה.

יחסו לחסידות (מב)

טעות היא בידי כל אלה שכתבו על רבינו, שהיה מתנגד חריף לחסידות ולצדיקי הדור בדור שבו היה חי ובדורות שלפניו (מ). מתוך כתביו ושו"ת שלו, רואים אנו שההיפך הוא הנכון ושרכש יחס כבוד לגדולי החסידות. כבר בילדותו בא במגע קרוב עם חסידים ואדמו"רים, סבו אבי אמו רבי דוב בעריש היילפרין היה חסיד, וביתו בברעזאן שימש אכסניה לצדיקים שנזדמנו לעיר. בבית סבו זה הכיר רבינו את הצדיקים פנים אל פנים, ושמע מפייהם דברי תורה וחסידות שהשאירו בלבו הצעיר רושם בל ימחה. ביחוד עשה עליו רושם חזק הצדיק ר' אברהם דוד מבוטשאטש זצ"ל, שראהו בילדותו לראשונה בבית סבו בברעזאן.

לח. מגדולי התורה והחסידות עמוד נב.

לט. גבעת שאול מספד תמרורים על רבינו בפתח דבר.

מ. מצבת קודש חוברת ד'.

מא. ביהכ"נ תוך העיר, וחוף לעיר, ביהכ"נ קובע עתים לתורה, ביהכ"נ קצרו לפי חסד, יסד רבינו שכל בעלי מלאכות התאספו שמה לשיעורי תורה, ואיש את אחיו יעזרו ושינהגו עם הקונה בדרך התורה. ביהכ"נ נושאי כת, ביהכ"נ בני לוי, ביהכ"נ שובתי שבת, ביהכ"נ שומרי שבת, ביהכ"נ מלאכת חנוך, ביהכ"נ מלמדים שוהל, ביהכ"נ עורכי שלחן ומנעימי זמרה, ביהכ"נ בית לחם, ביהכ"נ חורש עצים, ביהכ"נ מצפים לישועה, ביהכ"נ ליקוטי שמות, ביהכ"נ מושב זקנים, ביהכ"נ מפרשי הים, שהיו מיוסדים לתורה ועבודה וגמילות חסדים.

מב. בפרק זה נלקט הרבה מגדולי התורה והחסידות להרא"י ברומברג כרך טז פרט ט.

מג. בחלק חמישה סימן צ, כותב רבינו איני מאותן המקבלין קוויטליד.

וזה מה שכותב עליו רבינו כעבור שנים, בהסכמתו לספר דעת קדושים של הצדיק הנ"ל: "גם אנכי בילדותי זכורני שהיה בבית זקני מו"ה דוב בעריש היילפרין זצ"ל, ואף כי צעיר לימים הייתי בכל זה ראיתי בעת פתחו את פיו הקדוש וחורז מתורה לנביאים וכתובים ולמדרש וילקוט וספרי קבלה והיה כולל אותם יחד". הפגישה הראשונה הזאת עם הצדיק הזה השפיעה על הילד, עד שכעבור עשר שנים בהיות הצדיק מבוטשאטש בלבוב, הלך אליו רבינו לדבר דברי תורה, "ופלפל עמי הרבה, ואז ראיתי כי אף שהיה כבר אחר חצות היום בקיץ והיה מעוטף בטלית ותפילין וכתב חדושים ועדיין לא אכל, בכל זה חביב עליו דברי תורה, והייתי חביב עליו וכו', דברי המדבר לכבוד מעלת קדושת הגאון החסיד אשר אור תורתו היה זורח על אפסי ארץ".

רבינו היה בקי בתולדות חייהם והליכותיהם בקודש של גדולי החסידות, והיה מספר מהם. וכפי שכותב מדפיס ספר כח שור בהקדמה "ובאזני שמעתי מפי הגאון המפורסם מו"ה יוסף שאול נאטנזאהן זצ"ל אבד"ק לבוב, כי הרב החסיד המקובל וכו' מ' ישראל בעש"ט בא כמה פעמים לשמש את אא"ז המחבר זצ"ל". ואף קיבל עליו ענינים שונים מעובדות הצדיקים, כמו שסיפר רבינו בעצמו להגאון משולם שרגא פייבוש מברעזאן זללה"ה מח"ס שפת אמת עה"ת, ובנו הג"ר לייבוש מביאו בספרו אמרי יהודה עה"ת פרשת עקב עמוד ק, וז"ל וכמו ששמעתי בעצמי מהגאון הגדול ש"ב רבי יוסף שאול נ"ז ז"ל אבד"ק לבוב, שסיפר לאאמו"ר ז"ל שפ"א התאונן הבעש"ט הקדוש ז"ל מאוד, ושאלו אותו תלמידיו מה זה, וסיפר להם שהיה איש אחד שהיה לא טוב רח"ל, ואחר מותו לא היה לו תיקון, והקב"ה ריחם על נשמתו ויצא פסק שיתגלגל בצפרדע אחת ויהיה מונח בבאר מים בארץ רחוקה, ואם יבוא בנו של האיש הזה למקום פלוני וישתה מי באר הזאת ויברך ברכה על המים, אז יהיה לאביו תיקון עי"ז, אבל זה הבן היה עני גדול ולא היה דרכו לנסוע למרחקים, לכן סיבב הקב"ה שיהיה משרת אצל עשיר אחד, והעשיר נחלה, וצוו לו הרופאים לנסוע למקום פלוני (ששם היה הבאר הנ"ל) לעשות שם רפואות, ונסע העשיר לשם ולקח את המשרת (הוא בן האיש הנ"ל) עמו, ופ"א הלך המשרת עם הבעה"ב לשאוף אויר צח, ופתאום נצמא המשרת למים, צמאון גדול עד כלות הנפש, וזה היה מחמת שהגיע למקום הבאר שנשמת אביו מונחת שם מגולגל בהצפרדע, וחיפש המשרת באר מים לשתות, ומצא הבאר הנ"ל, והלך לשתות שם, ומחמת גודל צמאונו, שכח ושתה בלא ברכה, ועי"ז גם אז לא היה תיקון לנשמת אביו, ועי"ז התאונן כ"כ על הנשמה הנ"ל שכ"כ סיבב הקב"ה שיהיה לה תיקון ולסוף היה כמו שהיה, ומי יודע מה יהיה הסוף עם הנשמה הזאת, כן סיפר הבעש"ט הקדוש ז"ל. וסיים רבינו, לכן אני נוהג כשאני בא למקומות הרחוקים למרחצאות כפקידות הרופאים עלי, אני הולך לכל מעין שיש שם לשתות מימי בברכה תחלה וסוף, אפשר יש שם איזהו גלגול שע"ז אני בא לכאן לתקן זאת, כן שמעתי מפיו של הג' הנ"ל, עכ"ל.

על יחס הכבוד שרכש רבינו לחסידות ולגדוליה, אנו למדים מתוך דברי עצמו. באחת מתשובותיו הוא כותב "מכתבו מסר לי אחד ולא ידעתי אם הוא הבעל דין או לא, ולא רציתי להשיב רק שאמר לי שהוא נכד הגאון הצדיק המגיד מלובלין זצ"ל אמרתי להשיב מי". גם לצדיקים שבזמנו ותקופתו התייחס באהדה. ועל הצדיק המפורסם ר' שלום מבלז הוא כותב, "את אשר הבטחתי היום לתת עין על דברי שאלתו בעת הפרדו ממני שמרתי, והנה מפני כי רבה המצוה אשר גם הגאון הקדוש מו"ה שלום ז"ל אבד"ק בעלז בקש שאשיב על זה תיכף אמרתי לבל אחר המועד מה". וכן במקום אחר הוא כותב, "וכבר כתבתי לבעלזא להרב הצדיק החסיד אב"ד דשם" מי". ובתשובה שכתב אל הצדיק ר' מאיר הורוויץ מדזיקוב בהיותו צעיר

מד. שואל ומשיב תנינא ח"ג סימן קכד.

מה. תנינא ח"א סימן כה.

מו. שם ח"א ח"א סימן סט, וראה דברי שאול אגדות הש"ס עמוד עה.

מספרים איש אחד שהיה מסחרו עם גוים, נתכבד פעם אחת בחוה"מ פסח עם כוס שכר, ושכח ושתה ממנו, ואח"כ נזכר מה שעשה ונתחרט, ונכנס לרבינו להורות לו דרך תשובה, ורבינו שלחו להגה"ק רבי יהושע מבעלז ז"ע, ונסע לבעלז וסיפר לו מה שאירע לו, והשיב לו הגה"ק מבעלז שיעזוב ביתו ויסע לארץ ישראל. וכשרבינו שמע זאת שלח לשאול ממנו מקור לזה, והשיב דבמדרש איכה על הפסוק גלתה יהודה מעוני, מבואר דעונש על אכילת חמץ בפסח הוא גלות, ואם צריך לילך בגלות טוב לילך לא"י. ואמר רבינו ראו האיק עיני צדיקים מאירים בתורה, דהא הטעם על תיבת ונכרתה דכתיב אצל אוכל חמץ, הוא גרשיים, משא"כ בשאר מקומות דכתיב ונכרתה, לרמז דתיקון על עוון חמץ בפסח הוא גלות.

לימים, "אל כבוד המופלג החריף מו"ה מאיר וכעת הוא הגאון אב"ד דשם בהרב החסיד מו"ה אליעזר אבד"ק דזיקוב וכו', ואם אמנם אותו לא ידעתי, שם משפחתו נודע לי, שמכתלי מכתבו ניכר שהוא נין ונכד להרב הקדוש המפורסם מו"ה נפתלי אבד"ק ראפשיץ ע"ה, אמרתי להשיבו תיכף".

יחס מיוחד היה לקרובו שאר בשרו הרה"ק רבי חיים הלברשטאם מצאנז זצ"ל, אשר אתו עמד בקשרי מכתבים מו"ה, והעריך מאד את הצדיק מצאנז וכותב אליו תואר מיוחד "הגיעני תשובה משאר בשרי הרב הגדול הצדיק החסיד אבד"ק צאנז מו"ה חיים הלברשטאם נ"י". פעם אחת ביקר הרב הגאון ר' העשל וואלערשטיין אבד"ק רישא בהמ"ח כרם יהושע ושדה יהושע את רבינו לפני ר"ה, וסיפר לו שבדעתו לנסוע על ראש השנה להצדיק מצאנז, אמר לו רבינו "שמעתי שהגאון והצדיק מצאנז יושב בכל יום במסיבת חסידים על שולחנו, ובשעת הסעודה שותה שכר-אנגלישע פארטער, ואחר ברכת המזון הוא נכנס שוב לחדרו, וכותב תשובות להלכה בשאלות חמורות דבר זה אין בכחי לעשות כמתכונתו" מח).

גם מגדולי החסידות שבדורות הקודמים, מביא רבינו את דבריהם בספריו, כמו "ושמעתי בשם הרב הגאון מו"ה לוי יצחק אבד"ק בארדיטשוב, שהכונה בהגדה לפסח, במלים אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, היא שכבר אמרו חז"ל אברהם אבינו קיים כל התורה עד שלא ניתנה, היינו שכל כך נזדכך שכלו עד שהבין מעצמו התורה וכונת המצות, וזה שאמרו חז"ל כליותיו נובעות חכמה, וגם בני ישראל כשהגיעו למעמד הר סיני נזדככו כל כך, עד שבעמידתם לפני הר סיני בלבד הבינו את התורה והמצות, והיו לדור דעה עוד לפני שקבלו את התורה מט).

וכך הוא מביא בספריו את הרה"ק ר' ברוך ממזיבז "מה שראיתי בספר חסד לאברהם הנדפס מחדש מהקדוש מו"ה אברהם המלאך ובליקוטים מו"ה ברוך מעזביזר ז"ל, שם בסופו כתב "ופסח ה' על הפתח (שמות כב, כג), הנה חז"ל אמרו שהקב"ה אומר לישראל פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודו של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות (שיר רבה פ"ה פסוק פתחו), היינו שאדם צריך להיות המעורר בראשונה בבחינת אתערותא דלתתא, וזה פתח כחודו של מחט, אבל במצרים בני ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, לא המתין הקב"ה לאתערותא דלתתא שלהם אלא היתה אתערותא דלעילא, וזה הוא שמכוון הכתוב ופסח ה' על הפתח ג). עוד מביא את דברי הרה"ק רבי מענדל מרימנוב, ששמעתי בשם הרב החסיד קדוש וטהור מוה"ר מ פריסטיקער זלה"ה, שמבאר את הכתוב וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (בראשית כב י), מדוע היה צריך לשלוח את ידו, אלא רמ"ח אברים שבאדם הם נגד רמ"ח מצות עשה שיש לנו, וכל אבר מיוחד למצוה אחת, ואדם קדוש וצדיק מזכך ומקדש את אבריו עד כדי כך, שכל אבר מוכן לעשות את המצוה בלי מניעות. וכן אברהם אבינו קדש עצמו וכל אבריו כל כך, שכל אבר קיים המצוה המתאימה לו, ובעקידה שהיתה רק לנסיון ראה אברהם אבינו והרגיש שהיד שלו לא מוכנה לעשות את המצוה ולשחוט את יצחק אבינו, ולכן כתוב וישלח אברהם את ידו בכח, אברהם אבינו הכריח את ידו שתעשה מצות ה', ואז אמר לו הקב"ה, אל תשלח ידך (בראשית כב, יב) אל תכרח את היד שלך כי אין זאת מצוה נא).

את הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב הוא מביא כמה פעמים בספריו, כמו "שמעתי בשם הרב הקדוש מוה"ר צבי ז"ל מק' זידיטשוב" נב), וכן הוא מביא את דברי הצדיק מזידיטשוב ביאור על הגמרא ע"ז דף י"ז, בכה רבי יש קונה עולמו בשעה אחת, אם אפשר לקנות את העולם בשעה אחת צריכים לשמוח ולמה בכה, אלא בכה על האדם, שאפשר לו לקנות את

מז. שר"ת שואל ומשיב ח"א סימן פ, קג, קעט; ח"ב סימן יד; תנינא ח"א סימן כד ח"ג סימן קלה; שתייתא סימן מד.

מח. דור דעה ח"א עמוד שלב.

מט. דברי שאול אגדות הש"ס עמוד ה.

נ. דברי שאול אגדות הש"ס עמוד קלט.

נא. דברי שאול עה"ת פרשת חוקת.

נב. דברי שאול עה"ת עמוד מז. קסט.

עולמו בשעה אחת, והוא מבטל את זמנו לריק ובטלה ואיננו מסגל לו מצות ומעשים טובים כדי לקנות כמה עולמות נג).

מביא בספריו גם את דברי צדיקי זמנו, כמו הרה"ק ר' ישראל מריזין "ובזה שמעתי בשם הרב הקדוש מו"ה ישראל נ"י הצדיק מריזין, שאמר לפרש את התפלה כי אתה סלחן לישראל מדוע סלחן ולא סולח, אלא סלחן כמו רבצן במסכת בבא מציעא (דף לג) רובץ ולא רבצן, וברש"י רובץ מקרה הוא לו שרובץ תחת משאו בפעם הזאת ולא רבצן הרגיל בכך, זאת אומרת הקב"ה סולח לנו בכל פעם ופעם ולא רק סולח פעם אחת נז).

כמו כן היו ספרי החסידות מצויים תמיד אצל רבינו, והוא מצטט מהם ביראת כבוד "אנהרינהו לעיינין במה שמצאתי הבדל נפלא בין ששון לשמחה, בספר הקדוש והיקר מהרב המקובל אבד"ק דינוב זצ"ל הנדפס מחדש בדרוש לסוכות אות כב" נה, או במקום אחר "שראיתי באגרת הקודש שבסוף הספר נועם אלימלך להחסידי הצדיק מליזענסק זצ"ל נז).

וכן העריך מאד את הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב, וכשנפטר ר' יצחק אייזיק בכ" סיון שנת תרל"ג, הספיד אותו ר' יוסף שאול בבית הכנסת הגדול שמחוץ לעיר, "הנה הרב הצדיק המפורסם מ' יצחק אייזיק ז"ל הגין על דורו, והיו נהנין ממנו עצה ותושיה, וכל ימיו עבד עבודת השם, עבודה תמה ונקיה, ונאסף ממנו בחטאינו וכו'. כפי שספרו לנו סיגף עצמו מילדותו בתעניתים וענויים שונים, ונהג עצמו בקדושה בפרישות וטהרה ולמד ושנה, ולא עבר עליו חצות לילה בשינה, על האבידה הזאת עלינו לקונן ומי ימלא לנו מקומו" נז).

יחס של כבוד והערצה רחש לחסידי קוצק, וביחוד להרה"ק ר' יצחק מאיר אלתר זצ"ל בעל חידושי הרי"ם, ובספריו מזכירו כמה וכמה פעמים. בפירושו על התורה הוא מביא פירוש בשמו של חידושי הרי"ם "שמעתי בשם חברת חסידי קאצקיר ומטו בה משמיה דהרב הגאון ר' יצחק מאיר נ"י נח). וכשנדפס הספר שו"ת הרי"ם בשנת תרכ"ז שנה לאחר פטירתו, והגיע לידיו של רבינו עיין בו ופלפל בדבריו, "הגיעני ספר שו"ת מהגאון מו"ה יצחק מאיר ז"ל מק"ק ווארשא וכו" נט), ומספרים לאחר שעיין בספר הזה של חידושי הרי"ם קרא להדיין המפורסם שלו ר' אורי זאב סאלאט, ואמר לו אומרים אצלנו שחסידי קוצק אינם יודעים אפילו להתפלל, אם נמצא ביניהם אחד כמו הרי"ם מעיד אני עליהם שהנם תלמידי חכמים, ונתן גם להדיין לעיין בספר, והלה הקשה על כמה דברים בדברי הרי"ם ורבינו תרצם. "והנה הרב הגדול החריף מו"ה אורי זאב נ"י הקשה אותי וכו". ועוד מצטט רבינו במקום אחר "הגיד לי אחד מה ששמע מהרב הגאון מו"ה יצחק מאיר מווארשא ז"ל ס).

באיזו מידה היה בקי בדבריהם של גדולי החסידות ואהד אותם, אפשר לראות גם מתוך זה שבתשובות שלו להלכה הוא לפעמים מביא רעיון חסידי, כגון בשם הגאון החסיד מו"ה שמעלקא ז"ל אב"ד ניקולשבורג, במה שכתוב בתורה, ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כב יב), מדוע שואל הרבי ר' שמעלקא לא כתוב גם אשר אהבת כמו בפסוקים הקודמים, אלא במה שרצה לעקוד את יצחק בודאי נתכוון רק לשם ה', אבל במה שנצטוו לבל ישחטוהו לעולה זה היה מקום לחשוד בו שמתכוין להנאתו מפני אשר אהבת, אהבת האב לבנו, לכן התורה מדגישה כי גם מה שחשך את בנו לעקידה היה רק מפני ציווי הבורא ולא מחמת אהבה סא).

נג. דברי שאול אגדות הש"ס עמוד ק.

נד. שם עמוד סט.

נה. שם עמוד כב.

נו. שם עמוד נח.

נז. דברי שאול דרשות.

נח. דברי שאול עה"ת פרשת תרומה עמוד מט.

נט. שו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ב סימן נג.

ס. שם רביעאה ח"ב סימן קלז.

סא. תליתאה ח"ג סימן כא.

רבינו אף שלח להזכיר עצמו שמו ושם אמו לצדיקי דורו שיזכירו אותו בתפילותיהם, וכשנפרד ממנו הג"ר העשל וואלערשטיין אבד"ק רישא בעהמח"ס כרם יהושע ושדה יהושע, ואמר לו שבדעתו לנסוע על ראש השנה להרה"ק מצאנז, אמר לו רבינו כשתהיה בצאנז פרוש בשלומו בגיני והזכירני לפניו בשמי ושם אמי שיזכירני בתפילותיו בימים הנוראים. וכן שלח רבינו להרה"ק ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב, בקשה להתפלל בעד איזה דבר, כנראה מדברי רבינו על הגמרא יומא נב, חביבין ישראל שלא הצריכן הכתוב לשיח, "וכתבתי בשנת תרכ"ג כ"א אב להצדיק מק' זידיטשוב, שזה דוקא בזמן המקדש שתפלתנו היתה זכה והיו בעצמם יודעים נגעי לבבם ולכוון דוקא מפני כבוד שמו, אבל עכשיו בגלות המר נאטם לנו וצריכין אנו להצדיק שתפלתו זכה ופרוש מעולם שיתפלל עלינו" (ס).

בהסכמה על ספה"ק אוהב ישראל - שהיה ש"ב של רבינו -, כתב היה אוהב בכל לבבו ונפשו כל ישראל ובפרט להת"ח היה מקרבם בכל עוז, ואבותינו סיפרו לנו בעת שהיה כאן היו הכל כל גדולי ישראל שבעירינו משכימים ובאים אצלו וראו נפלאות מתורתו.

גם אצל הרה"ק רבי מאיר מפרימישלאן היה רבינו, מסופר כשבא אליו רבינו ונכנס לחדרו של רבי מאיר'ל, ומצאהו יושב על יד השלחן בלי ספר פתוח, הרהר רבינו בלבו איך יתכן איש קדוש כזה יושב בטל ולא ילמד, כאשר נגש אל ר' מאיר ונתן לו שלום אמר לו הצדיק רבי מאיר, אתה הנך המחבר של מפרשי חסידים, נא לאמר לי פירוש דברי חז"ל ברכות (דף יט), אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא סלקא דעתך, אלא ודאי עשה תשובה, ויש לתמוה שכן מי שחכמי התלמוד קורין לו תלמיד חכם, הרי ודאי שירא שמים הוא, היתכן שיעבור עבירה, אלא התירוץ הוא שעם תלמיד חכם מדקדקין כחוט השערה, שאם הולך ד' אמות בלא תורה כבר נחשב לו הדבר לעבירה, ולעבירה כזאת נתכוונו חז"ל באומרים אל תהרהר אחריו. והנה אצל מורי ורבי מלובלין ראינו שכל אימת שישב אל הגמרא ללמוד, היה אומר רבנו של עולם שמא אלי מכוון הכתוב ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי, וא"כ הריני מקבל עלי מעתה לחזור בתשובה. למורי ורבי החוזה מלובלין היה די בהרהור תשובה בלבד, אבל לאיש כמוני אינו די בהרהור בלבד, אלא צריך אני לשעה אחת כדי לצמצם דעתי ומחשבותי קודם הלימוד ולקבל עלי עול תשובה, ועל כן אל תתפלא שמצאתני יושב בלא ספר פתוח (ס), וראה רבינו שיש לו רוח"ק, ומאז נתהווה ידידות גדולה ביניהם.

וכן העריך את הגה"ק רבי צבי מרימאנוב ז"ע, פעם בא אלמנה אחת לפניו בטענה שבעלה מת והיתומים נטלו הכל ממנה, ובאו לדין לפני רבינו, ויצא הפסק שצריכה ליתן הכל ליתומים ונשארה עניה גדולה. ואמר לה הרה"ק הנ"ל שרוצה לראות הפסק דין, וקראו כמה פעמים, ואמר לה שתסע בחזרה ללבוב ותאמר לבי"ד בשמי שטעו בדין ויעיינו עוד הפעם בזה, והלכה להב"ד עד שעיינו עוד הפעם וראו שבאמת טעו, ופסקו לטובת האלמנה, ורבינו לא מצא מנוח לנפשו מרוב התפעלות מאין ידע הרה"ק הנ"ל שטעו, עד שלאחר זמן ופגשו באיזה מקום, ושאלו רבינו מאין ידע הרבי שטעה, והשיב הרה"ק שדוד המלך אמר בתהלים ומתוקים מדבש ונופת צופים, כשאנחנו לומדים מרגישים מתיקות התורה, ובעת שעיינתי בפסק שלכם לא הייתי מרגיש שום מתיקות, הבנתי שאין זה תורת אמת, וכשרבינו בא לחזרה ללבוב אמר לבי"ד שלו אנן מה נענה אבתריה אם הוא מרגיש מתיקות התורה, מה שאנו לא זכינו לזה, אין שום חידוש שהרה"ק כוון לפסק האמת.

יחד עם כל זאת היה איש השלחן ערוך, וכל סטיה מדיני שלחן ערוך היתה פסולה בעיניו ויצא נגדה באומץ לב, ואף שהיה חסיד לפי הלך רוחו היה דבק בנוסח אשכנז כדרך המתנגדים, וכותב כל בני מדינתנו וגם מדינת הגר מבני אשכנזים אנחנו, רק שהחסידיים מימות הבעש"ט ז"ל התחילו ליסד מנהג נוסח הספרדים, אף שבאמת איננו נכון כי בהרבה איסורים כמו יתרת בדרי דאונא וכדומה כל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א שהוא מנהג אשכנז, וכן בהרבה ענינים קבע רמ"א ז"ל מנהגי אשכנז לעיקר, ואיך איפוא יש אפשרות לומר שנוסח הספרדים הוא עיקר, ויש בזה משום אל תטוש תורת אמן והרבה יש לדבר בזה, אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ועל כן אל יניח נוסח אשכנז שהורגל בו וכו', ומה גם מצות תפילין בחול המועד, חס ושלוש לעקור מצות עשה לאיש אשר יתילד על ברכי

סב. דברי שאול אגדות הש"ס עמוד יז.

סג. מגדולי התורה והחסידות עמוד הכד.

האשכנזים, ואני מניח גם תפילין של רבינו תם וכו', ומה גם שלפי המקובלים תפילין של ר"ת הם גבוהים במעלה סד).

ושוב בענין שינוי נוסח אשכנז לספרד הוא כותב, מה שנשאלתי בשנת תרט"ז א' תבא י"ד אלול וכו' אם יתפלל בנוסח אשכנז או יתפלל בלחש בנוסח ספרד, וגם אם יסכימו כולם להתפלל בנוסח ספרד אם טוב הדבר לשנות, כי בלאו הכי בימות החורף כל אנשי בית הכנסת מתפללים בבית המדרש נוסח ספרד. והוא משיב אמנם לפי עניות דעתי יש נפקא מיניה רבתי בענין תפילין בחול המועד, שעל כל פנים הנוהג מנהג אשכנז איסור גמור לבטל מצות תפילין בחול המועד, וזכורני שראיתי מכתב הפני יהושע בספר לוחות העדות שכתב על הגאון הנודע ר' יונתן ז"ל, שחלילה הוא נוהג מנהג וכו' שהרי אינו מניח תפילין בחול המועד, ואם כן בא וראה עד היכן מגיעין הדברים שחשב הפני יהושע זאת לאפיקורסות חלילה, ואם כן אם יתפללו כולם בנוסח ספרד אז יתבטל לגמרי מצות תפילין בחול המועד סה), ובמקום אחר הוא כותב בענין תפילין בחול המועד, זה שנים רבות שהגאון והצדיק מו"ה אברהם דוד זצ"ל אבד"ק בוטשאטש הניח תפילין בחול המועד ואמר שאין מבינים הפשט בהזוהר, ואני בסודם לא באה נפשי סו).

כשרבי אהרן מפעלטשין, עלה בעקבות אביו רבי צבי אריה מפעלטשין סז) לארץ ישראל, נכנס להיפרד מרבינו גאונה של לבוב, סיפר לו רבינו על רבי מרדכי מקרמניץ. רבי מרדכי ביקש לעשות אותי לחסיד, חסיד לא עשה ממני, אבל מה שהצליח לנקר ממני כל חוטי ההתנגדות לאדמורי"ם וחסידים, מאז שנפגשתי עמו, כפי שאספר להלן, לא נתתי לפתוח באסיפות רבנים לדבר סרה נגד חסידים ואדמורי"ם. ומעשה שהיה כך היה: כשבאתי להיות סמוך על שלחן חותני רבי יצחק אהרן הלוי איטינגא אבי רבי מרדכי זאב איטינגא, בעיירה קטנה שבגליציה וצעיר לימים הייתי, לא היו לומדים בעיירה זו אלא חסידים ואנשי מעשה שהסתופפו בצילם של אדמורי"ם הדור, התחלתי ללמוד עם אנשי המקום שיעורים בהלכה ובעין יעקב בבוקר ובערב, וכבר אז ידעתי ללמוד. בכל הזדמנות של שיחת רעים דיברתי נגד החסידות, מן הטעם הפשוט כדי למשוך אותם יותר ויותר ללימוד התורה על ידי התרחקותם מרבותיהם האדמורי"ם.

פעם שמעתי שרבי אחד מגיע לעיר, בטוח הייתי שאחר שנה ומעלה בודאי פעלתי משהו ושוב לא ירוצו אנשי העיר לרבי האורח, הגיע יום השבת, ובעיר היה בית מדרש ובית כנסת, וכיון שידעתי שהרבי יתפלל בבית המדרש, הלכתי אני לבית הכנסת, אך לא מצאתי מנין מתפללים. חרה לי, כולם כל העירה הלכו לרבי, לא פעלתי מאומה בשיחותי ובדיבורי. בלית ברירה אספתי מנין מזקנים ונערים שלא הלכו לבית המדרש משום ריחוק, כך בתפילת שחרית, גם אז כשבאתי לבית הכנסת לא מצאתי מנין לא לוותיקין ולא למנין שני, כולם כאחד הלכו לרבי, ובקושי רב הצלחתי לקבץ מנין מהנותרים של שני המנינים.

המשיך רבינו וסיפר: לאחר התפילה בא לי הרעיון ללכת לתפילתו של הרבי, אולי ואראה מהו הכח שלו שכל הקהל נמשכים אחריו כל כך, הגעתי לבית המדרש שהיה מלא וגדוש אנשים נשים וטף, ואמרו לי שהרבי מתפלל לפני העמוד. הקשבתי לתפילתו, שמעתי קולות נעימים שלא שמעתי כהנה מיום עמדי על דעתי, עליתי וטיפסתי על ספסל, וראיתי את הרבי עטוף בטליתו מלפניו ומאחוריו, פניו לא נראו אך מתוך נעימות הקול והזמרה שיצאה משם, בטוח הייתי כי הרבי מחזיק איזה כלי זמר מתחת לטליתו ובו משמיע קולות ונעימות, והעולם גולם חושב שזה רוחניות. עלה בדעתי להידחק בין המון הקהל עד עמוד התפילה להציץ תחת טליתו של הרבי, ואם אמצא את הכלי זמר אפשוט מעליו טליתו ואגלה קלונו ברבים. הייתי צעיר רב מרץ ואון וניגשתי בזריזות לרבי והבטתי מתחת לטלית. הרב היה אז בתפילת נשמת, התפלל ואמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, ראיתי שהיה מונח לפניו סידור האר"י ז"ל, מה

סד. תליתאה ח"א סימן רמז, וראה פסקי רבי יוסף שאול אר"ח ח"א סימן יד.

סה. תנינא ח"ד סימן קלה, וראה ספר פסקי רבי יוסף שאול אר"ח ח"א סימן ל.

סו. תליתאה ח"ג סימן סד.

סז. בנו של רבי יוסף דוד מאלק בן רבי צבי אריה מאלק, תלמיד רבינו מזלוטשוב.

אומר ומה אדבר כל קומתו אמרה ה' מי כמוכה. הסתכלתי היטב בפניו וצורתו, וראיתי התפשטות הגשמיות, צורת פניו, נפלאות וחיוורת כמי שלא מעלמא הדיון.

אינני יודע מה קרה לי אבל מהפחד התעלפתי. כשהתעוררתי מצאתי עצמי יושב בחצר בית המדרש ואנשים מצליפים עלי מים להשיב רוחי ונפשי, נזכרתי ששבת היום, ובקושי הגעתי לביתי לעשות קידוש היום, ביקשתי לנוח מעט ולחטוף תנומה, אך לא הצלחתי, הצורה הנפלאה של הרבי לא נתנה לי מנוח, לא יכולתי להירדם. לפנות ערב חשקה נפשי להיות אצל הרבי בסעודה שלישית בעת רעוא דרעיון, חששתי לילך לאור היום שלא יאמרו לחסיד הייתי, המתנתי עד שיחשיך היום, וכשהגעתי לבית המדרש של הרבי היה מקום מלא חסידים, חושך היה ולא ראו איש את רעהו. כשפתחתי הדלת היה העולם בשקט וקולם לא ישמע, הבנתי שהרבי אומר תורה, התקרבותי אל הרבי שהיה רבי מרדכי¹ קרעמניצר בנו של המגיד מזלוטשוב, ושמעתי מדבר על הפסוק יורדי הים באניות, ופירש הרבי באריכות שהמכוון אל יורדי ים החכמה, באניות ב"אני" שלהם. כך המשיך לדבר על המתנאים בתורתם ומחזיקים טיבותא לנפשם על עסקם בתורה, הבנתי שדבריו מכוונים אלי, אל נפשי ונשמותי, הרגשתי היאך הוא מצחצח ומקצץ את אברי וגיד. הפטיר רבי יוסף שאול ואמר לחסיד לא נעשיתי, אבל הקרעמניצר עקר מתוכי גידי ההתנגדות, חיטט בקרבי ועקרם משרשם².)

אשכבתיה דרבי

בחדש טבת שנת תרל"ה חלה רבינו אשר לא קם עוד ממנו, ונאספו כל אנשי העיר ודפקו בכל בתי אנשי עיר לבוב לילך ולהתפלל על רבם הקדוש, ונאספו כל אנשי העיר בכל בתי כנסיות ובבית המדרש, ופתחי ביהכ"נ הקדוש היו פתוחים כל היום וכל הלילה והתפללו עליו, והיו אומרים קפיטיל תהלים אשר היו רשומים על שמו הקדוש³. כחדשיים ארכה מחלתו, וגם במשך כל הימים האלה ששכב על ערש דוי לא פסק מעבודתו היום לעיין בספרים ולהשיב לשואליו, ואף שהרופאים אסרו עליו את המאמץ הזה, הוא לא שמע להם ודרש שהמכתבים יובאו לפניו.

בעת חליו בא הצדיק המפורסם רבי יהושע רוקח זצ"ל מבעלזא לבקרו, אמר לו רבינו כשהייתי צעיר והתגבר עלי החשק לנסוע לארצנו הקדושה (עיין דברי שאול על י"ד סימן שע"ב ב', לענין עללות לארץ ישראל), ודיברתי מזה עם אביכם הגה"ק ר' שלום ז"ל, ואמר לי לבוב צריכה לכם, זה היה הרבה שנים קודם שנתמנית לרב, ועכשיו הלא לבוב בודאי צריכה לי, ועוד הייתי יכול לפעול לטובת הקהלה ובניה. ושעה אחת לפני פטירתו, אמר לו ר' שמואל בעלף לרבינו "הלא העולם היהודי צריך לכם רבינו", והשיב לו רבינו "תמה אני עליך, הלא שמואל אומר עילאי גברי". ולערב אור ליום ה' פרשת ויקהל כ"ז אדר א', החזיר רבינו נשמתו למרום.

פטירת רבינו נתפרסם בכל העיר לבוב ובסביבה, למחרת הגיעו מכל הקהלות הסמוכות אנשים לאלפים להשתתף בהלויתו של רבינו, וכל אנשי עיר לבוב אשר יותר מששה אלפים לווייהו מטתו הקדושה וסגרו כל החניות, ומרוב דוחקא לא היה מנוח לכף רגל להציג על הארץ⁴, והשתתפו כחמשה עשר אלף איש⁵. והספידו אותו הרב הגאון רבי יצחק שמעלקיש זצ"ל אבד"ק פרעמישלא, והרב הגאון רבי בנימין זאב בלומנפלד מר"ץ דלובוב, והרב הגאון ר' יצחק אהרן עטינגר בן גיסו של רבינו, ובבתי כנסיות הרב הגאון הגדול מו"ה יעקב יוטעש זצ"ל עב).

בספר שושנת העמקים עמק החכמה פרשת שמיני עמוד עב, כתב ומעתה כמה יש לנו להתאונן על וכו' אחריו הכביד הגאון המובהק אשר כל בית ישראל היו נשענים עליו, הוא

סח. ענף עץ אבות כתב יד, מגילת יוחסין למשפחת שושלת אליק.

סט. מצבת קודש חוברת ד.

ע. מצבת קודש חוברת ד.

עא. עתון איזראעליטש.

עב. מצבת קודש חוברת ד.